

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ГУСАК ДАРІЯ ГРИГОРІВНА

УДК 94(477.82)«1964/1985»

**РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ
В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 60-х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 80-х РОКІВ
XX СТОЛІТТЯ**

07.00.01 – історія України

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Луцьк – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі нової та новітньої історії України Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Баран Володимир Кіндратович,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
завідувач кафедри нової та
новітньої історії України.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Даниленко Віктор Михайлович,
заслужений діяч науки і техніки,
член-кореспондент НАН України,
Інститут історії України НАН України,
завідувач відділу історії України
другої половини ХХ століття;

кандидат історичних наук
Муравський Олег Іванович,
Інститут українознавства
імені Івана Крип'якевича НАН України,
вчений секретар.

Захист відбудеться «28» серпня 2015 р. о 10 год на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.03 у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за адресою: 43021, м. Луцьк, вул. Шопена, 24, ауд. 106.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки за адресою: 43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 30а.

Автореферат розісланий «__» липня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. В. Надольська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасній історичній науці залишається чимало наукових проблем, які потребують серйозних джерельних пошуків і глибокої аналітичної розробки. До них слід віднести насамперед дослідження з питань соціально-економічного розвитку України, зокрема 60–80-х років ХХ ст., які ще не знайшли достатньо повного відображення в новітній історіографії.

Актуальність обраної теми пояснюється також тим, що вона стосується найменш вивченого – регіонального аспекту господарського життя України вказаного періоду. Тому дослідження економічного життя Волинської області в другій половині 60-х – першій половині 80-х років ХХ ст. заповнює одну з прогалин у вітчизняній і зарубіжній історіографії та дозволяє залучити сучасний, досі неосвоений вченими-істориками джерельний матеріал.

Крім того, актуальність дисертації обумовлена її практичним значенням. Аналіз господарського життя Волинської області в другій половині 60-х – першій половині 80-х років ХХ ст. певною мірою пояснює причини багатьох проблем, які, попри глибоку трансформацію політичної й економічної систем в Україні після розпаду СРСР і краху радянського тоталітаризму, виявляються в сучасному соціально-економічному розвитку області, в стані промисловості й сільського господарства, у соціальних проблемах краю.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах наукової теми «Україна за ранньомодерної та новітньої доби: суспільство, політика, культура» кафедри нової та новітньої історії України Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, а також у рамках науково-дослідної теми «Західне Полісся: історія та культура» (державна реєстрація № 0103U000656).

Мета і завдання дослідження. Мета праці полягає в тому, щоб проаналізувати загальні тенденції та особливості економічного розвитку Волинської області в другій половині 60-х – першій половині 80-х років ХХ ст. на основі здобутків сучасної історичної науки і нових досліджених джерел.

Для досягнення визначеної мети дисертант поставила такі **завдання**:

- з'ясувати ступінь наукової розробки теми і проаналізувати джерельну базу дослідження та його теоретико-методологічні основи;
- розкрити зміст та основні напрями економічної політики радянської влади в період «застою»;
- вивчити систему управління промисловістю і сільським господарством УРСР та Волинської області в окреслений період;
- дослідити основні тенденції розвитку важкої і видобувної промисловості;
- розкрити характерні риси та особливості розвитку легкої і харчової промисловості;
- охарактеризувати стан і господарське значення рослинництва й тваринництва;
- показати функціонування сфери соціально-виробничого обслуговування сільського господарства.

Об'єктом дослідження є соціально-економічна сфера Української РСР.

Предмет дослідження – розвиток промисловості й сільського господарства Волинської області в другій половині 60-х – першій половині 80-х років ХХ ст. – основних галузей економіки краю.

Хронологічні межі дослідження охоплюють другу половину 60-х – першу половину 80-х років ХХ ст. Нижня межа роботи – жовтень 1964 р., тобто встановлення брежнєвського правління й обумовлена цим зміна економічної політики влади. Верхня межа – березень 1985 р., прихід до влади М. Горбачова і початок «перебудови». З метою глибшого опрацювання теми автор робить деякі відступи від вказаних хронологічних рамок.

Територіальні межі дисертації – Волинська область в тих адміністративних кордонах, які існували у 1964–1985 рр.

Методи дослідження. В основі роботи лежать принципи об'єктивності, історизму, системності, які дають можливість вивчити порушену проблему неупереджено й розглянути економічний розвиток Волинської області як невід'ємну складову частину господарського комплексу Української РСР, як його підсистему.

На етапі пошуку й опрацювання архівних матеріалів автор використовувала метод критичного аналізу і систематизації джерел. Важливе значення в роботі відводилося статистичному методу, оскільки аналіз соціально-економічних проблем передбачає широке залучення статистичних матеріалів.

Використано також інші методи дослідження: загальнонаукові – аналізу і синтезу, індукції та дедукції тощо; міждисциплінарні – узагальнення, класифікації, структурно-системний та ін.; конкретно-історичні – періодизації, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, які в своїй сукупності дозволили опрацювати різноманітний джерельний матеріал і проаналізувати сутність та основні тенденції економічного розвитку Волинської області.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в дисертації вперше в сучасній історіографії дається спеціальний комплексний аналіз економічного розвитку Волинської області в другій половині 60-х – першій половині 80-х років ХХ ст. У роботі:

- *вперше* системно розкрито соціально-політичні та економічні проблеми розвитку промисловості й сільського господарства Волинської області в 1964–1985 рр.; детально показано організацію управління цими галузями в області; вивчено численні перебудови місцевого адміністративно-господарського апарату; до наукового обігу введено новий фактичний матеріал;

- *уточнено* динаміку розвитку основних галузей промисловості й сільського господарства області; співвідношення темпів зростання двох підрозділів промисловості – групи «А» і групи «Б»; історію створення та ключові етапи діяльності найбільших промислових підприємств краю; найважливіші статистичні показники розвитку промислового і сільськогосподарського виробництва; стан особистих підсобних господарств населення;

- *дістали подальший розвиток* положення про зміст і методи здійснення економічної реформи 1965 р., її суперечливий характер і вплив на промисловість Волинської області; про соціальні та економічні аспекти господарської діяльності колгоспів і радгоспів; про матеріально-технічне забезпечення і кредитування

сільськогосподарських підприємств; вдосконалення системи оплати праці в господарствах; значення сфери обслуговування сільськогосподарського виробництва, зокрема зв'язку, транспорту, системи іригації, заготівлі продукції, матеріального постачання, ветеринарії та захисту рослин.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дисертації можуть бути використані для подальшого розвитку наукових досліджень, при підготовці спеціальних та узагальнюючих наукових праць з історії України та Волині, загальних і спеціальних курсів із новітньої історії України для вищих навчальних закладів; у музейній та краєзнавчій роботі. Архівні документи і статистичні матеріали дисертації можна використати при укладанні збірників документів з історії Волині. Крім того, економічні здобутки і прорахунки радянського періоду необхідно враховувати у становленні сучасної системи господарювання в Україні.

Апробація результатів дисертації. Основні результати наукового дослідження обговорювались на засіданнях кафедри нової та новітньої історії України Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, а також доповідалися на таких наукових конференціях:

міжнародних: III науково-практичній конференції аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє» (м. Луцьк, 13–14 травня 2009 р.), XXXII науково-практичній історико-краєзнавчій конференції «Минуле і сучасне Волині та Полісся. Володимир-Волинський в історії України і Полісся» (м. Володимир-Волинський, 12 червня 2009 р.);

всеукраїнських: XXXI науково-практичній історико-краєзнавчій конференції «Минуле і сучасне Волині і Полісся: Рух опору тоталітарним та окупаційним режимам на теренах Волинської області. Горохівщина в історії України та Волині» (Луцьк–Горохів, 14–15 травня 2009 р.), науково-практичній конференції молодих вчених «Українська державність: історія і сучасність» (м. Маріуполь, 26 листопада 2009 р.), V науковій конференції «Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації» (Тернопіль, 23–24 грудня 2009 р.), VI Волинській історико-краєзнавчій конференції (Житомир, 15–16 листопада 2013 р.), II науковій конференції «Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук» (м. Дніпропетровськ, 29–30 листопада 2013 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації висвітлені у 12 публікаціях, з яких чотири статті вміщені в наукових фахових виданнях, одна – в збірнику, який включений до міжнародної наукометричної бази РИНЦ (Російський індекс наукового цитування), сім – матеріали конференцій.

Структура дисертації. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів (10 підрозділів), висновків і списку використаних джерел. Обсяг дисертації – 257 сторінок, із них основного тексту – 199 сторінок. Список використаних джерел складається з 600 позицій і займає 58 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, розкрито її мету, завдання, об'єкт і предмет, територіальні та хронологічні межі, вказано методи дослідження, наукову новизну, практичне значення роботи, а також подано інформацію про апробацію її наукових результатів.

У першому розділі – «Історіографія, джерела та методологія дослідження» – показано стан наукової розробки теми, її джерельну базу та методологічні засади.

Підрозділ 1.1. – «Історіографія проблеми» – присвячений аналізу публікацій з тематики дослідження. Автор поділяє їх на три групи: 1) праці радянських істориків; 2) дослідження, написані в період незалежності України; 3) роботи зарубіжних учених.

У 60–80-х роках ХХ ст. з'явилась низка комплексних досліджень з історії УРСР, у тому числі з проблем економіки республіки. Серед таких узагальнюючих праць слід назвати насамперед багатотомну «Історію Української РСР» (К., 1979), «Історію народного господарства Української РСР» (К., 1987), «Історію селянства Української РСР» (К., 1967), «Історію робітничого класу Української РСР» (К., 1972), «Історію соціалістичної економіки СРСР» (М., 1978–1980), колективні праці «Економіка Радянської України. 1945–1975 рр.» (К., 1975), «Закономірності розвитку народногосподарського комплексу Союзу РСР» (К., 1976) та ін.

Помітне місце в радянській історіографії зайняли монографії Г. Ковальчака, П. Костика, І. Кошарного, В. Масола, П. Панченка, колективні праці «Торжество історичної справедливості» (Л., 1968), «За щастя оновленої землі» (К., 1979) та ін. У них на значому фактичному матеріалі відображено розвиток економіки УРСР, зокрема її західних областей. Проте автори цих робіт не могли вийти за рамки вузьких політико-ідеологічних схем, визначених партійним керівництвом.

Особливий інтерес складають праці, в яких досліджені питання розвитку промисловості й сільського господарства Волинської області. До них слід віднести колективні монографії «Історія Волині» (Л., 1988), «Історія міст і сіл Української РСР: Волинська область» (К., 1970), «Нариси історії Волинської обласної партійної організації» (Л., 1981), працю В. Батюти, М. Толкача і Л. Годашевського «Інтенсифікація колгоспного виробництва на Поліссі» (К., 1982), а також дослідження А. Волошина, Г. Казакова, М. Ковальського, О. Кучерова, Б. Максимюка, Я. Мольчака, Р. Мусієвського, Б. Розлога, Н. Табаченка, С. Уваротова.

У сучасній вітчизняній історіографії необхідно виділити ґрунтовні колективні праці «Економічна історія України» (К., 2011), «Історія українського селянства» (К., 2006), «Аграрна реформа в Україні» (К., 2005) та ін., роботи В. Барана, О. Бойка, Я. Грицака, В. Даниленка, С. Кульчицького, М. Лазаровича, Б. Лановика, В. Литвина, В. Нечитайла, С. Падалки, П. Панченка, С. Тимченка та інших авторів.

Проблемам розвитку економіки Волинської області в 60–80-х роках ХХ ст. присвячено роботи Н. Бурчака, В. Денисюка, Б. Клімчука, В. Лажніка, П. Луцишина, П. Овчаренка, Г. Пасова, М. Плюща, А. Притулюка, Н. Пушкара, В. Чишка, Я. Шабали та ін. У монографії волинських учених «Єврорегіон Буг: Волинська область» (Л., 1997) дається детальна економіко-географічна характеристика Волинської області. Вивченням історії органів державної влади і місцевого самоврядування на Волині займались В. Бортніков та А. Пархом'юк, проблем ветеринарної медицини краю – П. Бойко та Б. Максимюк.

Третю групу історіографії складають праці зарубіжних учених, зокрема представників західної української діаспори, в яких дається критична оцінка радянської тоталітарної системи, – Б. Левицького, І. Майстренка, М. Прокопа,

Б. Нагайла та ін. Проблемаам історії СРСР цього періоду присвячено чимало робіт російських дослідників, зокрема Є. Артьомова, М. Геллера, І. Земцової, Г. Іванової, О. Некрича, Р. Піхої. Серед праць західних авторів варто виділити роботи Дж. Боффа, Н. Верта, Дж. Кіпа, В. Лакера, М. Маля, Дж. Хоскінга, Л. Шапіро та ін.

Отже, огляд історіографії свідчить про значний масив наукової літератури з питань економічного розвитку України і відносно невелику кількість публікацій, присвячених господарському життю Волинської області. В історичній науці комплексно не розкриті проблеми економічного розвитку Волинської області зазначеного періоду.

У **підрозділі 1.2.** – *«Джерельна база»* – охарактеризовано джерельну базу дисертації. Її основу становлять неопубліковані матеріали, які перебувають у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України) і Державного архіву Волинської області.

Залучаючи документи ЦДАВО України, автор опрацювала матеріали фондів Міністерств сільського господарства УРСР (ф. Р-27, оп. 22) та економіки України (ф. Р-337, оп. 21, 39, 45, 47, 48). В ЦДАГО України вивчено документи фонду Центрального комітету Комуністичної партії України (ф. 1, оп. 25, 32).

У дисертації широко використано матеріали Державного архіву Волинської області, справи якого більш повно і різнобічно відображають основні питання дослідження. Опрацьовано низку документів поточного архіву Головного управління статистики у Волинській області, в яких міститься розгорнутий статистичний матеріал.

Наступну групу джерел становлять опубліковані документи і матеріали – збірники документів і матеріали державної статистики, висвітлені в різноманітних збірниках, довідниках, щорічниках. Глибшому розумінню політичних і соціально-економічних процесів, які відбувалися в країні, сприяло знайомство зі спогадами О. Бермана, В. Врублевського, Л. Кравчука, А. Ляшка, В. Масола, М. Хруцова, П. Шелеста, О. Яковлева. В дисертації також залучено матеріали періодичних видань, насамперед тих, що видавалися у Волинській області. Опрацювання зазначеного комплексу джерел дозволило розкрити порушені автором проблеми.

У **підрозділі 1.3.** – *«Методологічні засади дослідження»* – показано застосування сучасних теоретико-методологічних підходів, заснованих на принципах історизму, об'єктивності, системності, політичного плюралізму.

Однією з принципових основ дослідження стала концепція тоталітаризму, яка розкриває сутність радянської системи і характер політичних та соціально-економічних відносин в СРСР. Теорія державно-адміністративного соціалізму деталізує і переводить в конкретну історичну площину радянської дійсності вчення про тоталітаризм.

Застосування сучасних методологічних підходів, різноманітних методів наукового пізнання дало можливість автору опрацювати значний фактичний матеріал, систематизувати і проаналізувати його, зробити самостійні висновки та узагальнення.

У другому розділі – «Тенденції розвитку промисловості: соціально-політичні та економічні аспекти» – проаналізовано зміст та основні напрями економічної політики радянської влади в період «застою», систему управління промисловістю в окреслений період, тенденції розвитку важкої і видобувної промисловості, характерні риси легкої і харчової промисловості області.

У підрозділі 2.1. – «Зміна системи управління» – висвітлено сутність економічної реформи, розпочатої в 1965 р., та показано зміни, які відбулися в управлінні промисловістю УРСР і на Волині.

Зростаючі труднощі в економіці, проблеми з виконанням завдань семирічки (1959–1965 рр.) змусили нове державне керівництво на чолі з Л. Брежнєвим розпочати серйозні господарські перетворення. У 1965 р. було ліквідовано ради народного господарства та відновлено колишню, жорстко централізовану модель управління, що функціонувала на основі союзних галузевих міністерств і відомств. З іншого боку, влада розпочала економічну реформу, яка спрямовувалась на вдосконалення механізмів управління, поліпшення планування та посилення економічного стимулювання промислового виробництва.

Реформа О. Косигіна передбачала застосування економічних важелів для підвищення ефективності виробництва, зокрема розширення самостійності підприємств і запровадження господарського розрахунку. У процесі реалізації реформи керівництво СРСР прагнуло поєднати цілком несумісні господарські механізми – традиційні, директивні і новаторські, по суті ринкові. Вагома роль у вдосконаленні методів планового керівництва господарством відводилась Держплану СРСР та Держбуду СРСР.

У січні 1965 р. були затверджені основні напрями розвитку народного господарства Волинської області, орієнтовані на зростання національного доходу, темпів промислового виробництва, забезпечення переважного розвитку хімії, електроенергетики та машинобудування, від яких залежало прискорення технічного прогресу в господарстві.

Серед перших підприємств, що перейшли на нову систему планування, була шахта № 6 тресту «Нововолинськвугілля» Волинської області. У ній нецентралізовані капіталовкладення на 1966–1970 рр. здійснювались за рахунок заохочувальних фондів підприємства, що дало позитивний результат. Збільшився приріст середньодобового видобутку вугілля, підвищилась продуктивність праці, зменшилась собівартість видобутку вугілля.

Однак перехід на нову систему планування висунув чимало інших складних проблем, зокрема укрупнення підприємств, спеціалізації і концентрації виробництва. Так, Міністерство вугільної промисловості провело низку заходів із укрупнення шахт та окремих підрозділів підприємств, тож за 1967–1969 рр. вдалося скоротити 14 підприємств і вивільнити 925 осіб управлінського персоналу.

Вагомим фактором інтенсифікації роботи промислових підприємств Волинської області стало реформування оплати праці. Воно дало позитивні наслідки: лише протягом четвертого кварталу 1968 р. порівняно з аналогічним періодом 1967 р. середня заробітна плата робітників збільшилась на 8,9 %, а розмір премій – на 17,5 %.

Разом з тим у роботі окремих підприємств і навіть галузей промисловості було багато труднощів і недоліків, які не дозволяли повною мірою використовувати можливості реформи. До них слід віднести порушення договірних зобов'язань, посилення бюрократичного контролю за низовими виробничими структурами з боку міністерств, відомств та їх головних управлінь тощо.

У 70-х роках ХХ ст. в області було розгорнуто роботу з посилення ролі стандартів у поліпшенні якості продукції, збільшенні випуску товарів з державним Знаком якості, однак частка такої продукції залишалась низькою.

На початку 70-х років ХХ ст. економічну реформу поступово згорнули, господарська самостійність була зведена нанівець міністерствами і відомствами. Реформа 1965 р. не дала очікуваних результатів, а система адміністративно-командного управління економікою в 1970-х – першій половині 1980-х рр. не тільки збереглася, але й відчутно посилилась.

У **підрозділі 2.2.** – *«Важка та видобувна промисловість»* – визначені основні тенденції розвитку важкої і видобувної промисловості.

У структурі промислового виробництва СРСР та УРСР провідне місце займала важка індустрія, що створювала фундамент для розвитку інших галузей господарства. Однак у Волинській області частка промисловості групи «А» (виробництво засобів виробництва) у валовій продукції галузі становила 56 % і лише неістотно переважала промисловість групи «Б» (виробництво предметів споживання). Крім того, характерною ознакою промисловості краю залишалось використання нею насамперед місцевої сировини.

На території Волині було розміщено низку машинобудівних заводів і підприємств, де виробляли прилади, підшипники, устаткування, електротехнічну продукцію. Зростав випуск продукції сільськогосподарського і транспортного машинобудування. Працювали такі великі підприємства, як «Ковельсільмаш», «Рожищесільмаш», «Ківерціспецісмаш», Ківерцівський механічний завод, експериментальний і дослідно-експериментальний заводи у Володимирі-Волинському, заводи автомобільний, підшипниковий та комунального машинобудування у Луцьку.

Особливо швидкими темпами зростало виробництво сільськогосподарських машин для тваринництва й кормовиробництва. У 1970 р. такої продукції було виготовлено на 6,8 млн крб, а в 1985 р. – на 134 млн. У досліджуваній період налагоджено випуск легкових автомобілів, що становив у 1970 р. 2,5 тис. одиниць, а у 1985 – 13,5 тис. За 70–80-ті роки ХХ ст. зросло виробництво приладів, засобів автоматизації та запасних частин до них.

Приладобудівна та електротехнічна промисловість Волині були представлені луцькими приладобудівним та електроапаратним заводами, а також Нововолинським заводом спеціального технологічного обладнання «Оснастка». У 1960–1970-х роках відбулося помітне піднесення машинобудування і металообробки, але в першій половині 80-х років ХХ ст. темпи розвитку цих галузей в області дещо сповільнились.

Паливно-енергетичний комплекс Волині складала вугільна промисловість та електроенергетика. У досліджуваній період в області налічувалось дев'ять шахт, які відзначалися досить високими господарськими показниками. У західному

регіоні УРСР видобуток вугілля зростав найвищими темпами в республіці: він збільшився з 3,9 млн т у 1960 р. до 12,3 млн т у 1970 р., або більш ніж утричі. Однак на шахтах існувала низка гострих проблем, у тому числі недостатнє технічне забезпечення, повільне запровадження нових технологій, погані умови праці, плінність кадрів.

У Волинській області функціонували два торфобрикетних заводи – Журавичівський та «Сойне» (в с. Прилісне Маневицького району), які цілком забезпечували місцеві потреби в торф'яному паливі. У 60–80-х роках ХХ ст. створено низку підприємств та організацій електроенергетичної галузі, хоча її частка в продукції промисловості області була низькою.

У 1970-х роках відчутно прискорився розвиток хімічної промисловості області: в 1972 р. увійшла в дію перша черга Луцького заводу виробів із пластмас, у 1973 р. почав працювати Луцький завод синтетичних шкір. У той же період споруджено Луцьку фабрику побутової хімії, яка постачала на ринок області та за її межі олійні фарби, підбілювачі, крем для взуття та інші побутові речі.

За 60–80-ті роки ХХ ст. істотно зросло виробництво будівельних матеріалів. Найбільшим підприємством будівельної галузі на Волині був Луцький картонно-руберойдовий завод. Деревообробна промисловість області була представлена Ківерцівським, Заболотівським, Ковельським, Цуманським деревообробними комбінатами. Валова продукція лісової, деревообробної і целюлозно-паперової промисловості в області відчутно збільшилась, проте в роботі цих підприємств залишалось чимало гострих проблем (низький технічний рівень, неритмічність виробництва, низька якість продукції тощо).

Серед кращих працівників промисловості області, відзначених різними високими нагородами, були Г. Бажин, П. Барабаш, Р. Воїна, Г. Захлебін, В. Ільюк, В. Карпусь, М. Клименко, Є. Кобилінський, І. Корнелюк, М. Костюнін, М. Кухарук, М. Левчук, В. Лисюк, Л. Новосад, С. Подлісний, М. Попович, С. Плисюк, С. Романюк, В. Смаль, С. Шабатура, С. Шевчук та ін.

У важкій промисловості Волині провідні позиції займали паливна промисловість, металообробка і машинобудування, електроенергетика. Частка інших галузей, попри відчутні зрушення в їхньому розвитку, наприклад хімічної промисловості, залишалася невеликою.

У **підрозділі 2.3.** – *«Легка і харчова промисловість»* – досліджено стан цих галузей на Волині у 60–80-х роках ХХ ст.

У структурі промислового комплексу м. Луцька легка промисловість займала чільне місце. За 1950–1984 рр. вона збільшила своє виробництво в 22,8 рази, її частка у валовій продукції промисловості міста становила близько 50 %. У внутрішньогалузевій структурі легкої індустрії провідну роль відігравали передусім текстильна промисловість, а також виробництво штучних шкір, швейних виробів та взуття. Одним із ключових підприємств текстильної промисловості області стала Луцька меланжева фабрика.

Невід'ємною частиною текстильної промисловості були льонопереробні заводи. Льонарство на Волині розвивалось доволі швидкими темпами, стало окремою галуззю колгоспного виробництва. У 1958 р. почав давати продукцію Ковельський

льонопереробний завод – перше підприємство цього профілю в області. У 1976 р. на околиці с. Мокрого Старовижівського району Волинської області розпочато будівництво льонозаводу, оснащеного передовим за тодішніми мірками обладнанням, зокрема фільтрокамерами, що поглинали увесь пил.

Швидкими темпами розвивалось взуттєве виробництво. У 1976 р. на Луцькій взуттєвій фабриці почала діяти система управління якістю продукції. Робота кожного працівника оцінювалась коефіцієнтом якості праці, від чого залежала заробітна плата. Щодня з конвеєра підприємства сходило 3,7 тис. пар взуття. Важливою складовою частиною легкої промисловості Волинської області було виробництво синтетичних матеріалів на Луцькому заводі синтетичних шкір.

Одне з чільних місць у промисловості краю посідала харчова промисловість. Лише за роки восьмої п'ятирічки її валова продукція зросла на 24 %, у наступний період галузь також розвивалася доволі успішно та стабільно. У структурі харчової промисловості ключове місце займало виробництво м'яса, ковбасних виробів, м'ясних напівфабрикатів, цукру-піску й цукру-рафінаду, хліба й хлібобулочних виробів, кондитерської продукції та консервів.

Важливе місце в харчовій промисловості України традиційно займала цукрова галузь. У 50–60-х роках ХХ ст. було споруджено Іваничівський, Гнідавський, Горохівський та Володимир-Волинський цукрові заводи. За даними «Укруптбакалії», населення області щороку купувало близько 32 тис. т цукру, на потреби промисловості йшло 13 тис. т. При цьому область виробляла значно більше цукру, ніж споживала. Разом з тим на розвитку галузі негативно позначалася нестача складів, стримуючим фактором залишалась неритмічна робота залізничного транспорту та недостатнє забезпечення цукрових заводів залізничними вагонами для перевезення продукції.

Порівняно високими темпами у Волинській області зростало виробництво макаронних виробів. У 1960-х роках було реконструйовано Нововолинський і Ковельський хлібзаводи, Луцький і Павлівський пивзаводи та інші підприємства харчової промисловості. У досліджуваний період на Волині розвивалась також комбикормова промисловість.

Проте соціальні аспекти тодішньої господарської політики не відповідали потребам населення, адже на перший план влада традиційно ставила виконання виробничих завдань. На промислових підприємствах області повільно вирішувались соціально-побутові проблеми, зокрема забезпечення працівників квартирами й гуртожитками. На багатьох заводах і фабриках незадовільно працювали заклади харчування та охорони здоров'я, що також негативно позначалося на результатах господарської діяльності та морально-психологічному кліматі в колективах.

У третьому розділі – **«Стан сільського господарства та його соціальні наслідки»** – проаналізовано соціальні аспекти розвитку рослинництва і тваринництва, показано функціонування сфери соціально-виробничого обслуговування села.

Підрозділ 3.1. – *«Організація управління галуззю»* – присвячений аналізу змін, які відбулися у 60–80-х роках ХХ ст. в управлінні сільським господарством області. У цей період було проведено численні реорганізації в системі управління галуззю, які справляли незначний вплив на результати господарської діяльності,

оскільки не торкалися принципових засад радянської економічної системи, основ колгоспно-радгоспного ладу.

У 1965 р. було створено управління сільського господарства Волинського облвиконкому, що здійснювало загальне керівництво галуззю. Виробничі колгоспно-радгоспні управління, які діяли до цього часу, перетворено в районні виробничі управління сільського господарства. У 1970 р. ці виробничі управління ліквідовано, а на їхній основі сформовано управління сільського господарства райвиконкомів. У 1985 р. на базі згаданих управлінь стали діяти районні агропромислові об'єднання.

Управління сільського господарства Волинського облвиконкому відало земельним фондом і керувало роботою з розвитку сільського господарства та заготівлі продуктів. У свою чергу, районні виробничі управління сприяли збільшенню обсягів виробництва, підвищенню урожайності культур, зростанню заготівель продукції колгоспів і радгоспів, впроваджували передові методи і технології розвитку землеробства й тваринництва, переробки продукції.

У 1982 р. було створено обласне агропромислове об'єднання, до складу якого увійшли районні агропромислові об'єднання, обласні управління сільського господарства, лісового господарства і лісозаготівель, хлібопродуктів, меліорації й водного господарства, харчової промисловості, спеціалізований трест м'ясо-молочних радгоспів, виробничі об'єднання «Облсільгосптехніка» та «Облсільгоспхімія», м'ясної і молочної промисловості, льонооб'єднання, аграрно-промислове об'єднання з плодоовочевої продукції, міжгосподарське об'єднання з будівництва, трести «Волиньсільбуд», «Волиньводбуд», «Волиньспецсільгоспмонтаж», «Облміжколгоспшляхбуд» та ін.

Попри вказані реорганізації, чисельність адміністративного апарату в галузі значно зростає. Якщо на початку 60-х років ХХ ст. сільськогосподарські підрозділи райвиконкомів налічували близько 20 працівників, то районні агропромислові об'єднання – до 60 осіб. Майже кожен п'ятий з них не працював не лише на землі, а взагалі у сільському господарстві. Партійні органи та апарати агропромислового комплексу диктували селянам майже все – що і де сіяти, як і коли збирати, що негативно позначилося на розвитку аграрного сектора економіки.

Отже, організаційні перетворення, проведені в другій половині 60-х – першій половині 80-х років ХХ ст., не справили довготривалого впливу на аграрний сектор економіки і не спричинили серйозних якісних зрушень в розвитку сільського господарства.

У підрозділі 3.2. – «Рослинництво» – простежено зміни, які відбулися в досліджуваній період у рослинництві. З 1965 р. почалося зростання державних видатків на потреби сільського господарства, підвищено закупівельні ціни на частину сільськогосподарської продукції, знято деякі обмеження з індивідуальних селянських господарств, які не тільки викликали невдоволення селянства, але й негативно позначалися на забезпеченні країни продуктами харчування.

Загальна земельна площа всіх категорій господарств у Волинській області становила близько 2 млн га, у тому числі колгоспів і радгоспів – більше 1,4 млн га. У 60–80-х роках ХХ ст. кількість радгоспів у Волинській області збільшилась з 12 до 19, проте дещо зменшилась чисельність колгоспів – з 356 до 355.

На початку 1967 р. більше половини колгоспів Волинської області перейшло на гарантовану грошову оплату на рівні радгоспної та вище. Однією із важливих складових частин економічної реформи стало введення сільськогосподарського податку. Протягом восьмої п'ятирічки вдалося поліпшити деякі показники виробництва, зокрема збільшити валовий збір зернових культур, цукрових буряків та овочів.

За успіхи у праці звання Героя соціалістичної праці удостоєні працівники рослинництва І. Антонюк, В. Баран, М. Гловацький, С. Калинюк, В. Шеренгов. Орденами було нагороджено ланкових Г. Власюк, Н. Деркач, Н. Марчевську, Г. Тарасюк, голову колгоспу М. Худошин та інших кращих трудівників галузі.

У цей час зростала механізація сільського господарства. Так, за 1965–1985 рр. парк тракторів у Волинській області (в фізичних одиницях) збільшився удвічі, всіх комбайнів – утричі. Однак техніка на селі відзначалася вкрай низькою якістю, швидко виходила з ладу. Її ремонт та обслуговування знаходилися на незадовільному рівні, запасних частин не вистачало.

Посилення матеріально-технічної бази колгоспів і радгоспів не давало належної віддачі, зокрема не супроводжувалось зниженням собівартості продукції. Урожайність культур у Волинській області була невисокою і відчутно відставала від середніх показників по республіці. Низька врожайність полів зумовлювала недостатній рівень розвитку тваринництва області. Збільшення валового збору сільськогосподарських культур здійснювалося переважно за рахунок екстенсивних факторів.

У 60–80-х роках ХХ ст. відбувався процес хімізації сільського господарства, в колгоспах і радгоспах збільшився парк машин по внесенню добрив. Здійснювалась меліорація земель області, що відзначалися високою заболоченістю. Проте зазначені заходи не давали належного кінцевого результату, в багатьох господарствах на осушених землях отримували менший урожай, ніж на староорних землях. Нерідко осушені землі взагалі не використовувались.

В області розвивалися також льонарські господарства. Серед передових були колгоспи ім. Кірова Турійського, «Комунар» Любешівського, ім. Лесі Українки, ім. Леніна та «Більшовик» Ковельського районів. Однак переважна більшість таких господарств переробляла льон без дотримання раціональних технологій, внаслідок чого допускались великі втрати волокна, погіршувалась його якість, а прибутки від льонарства зменшувались.

У 70–80-х роках ХХ ст. відбувалось посилення негативних тенденцій у розвитку рослинництва. В 1980 р. валова продукція всіх категорій господарств у Волинській області порівняно з 1976 р. зменшилась з 649 млн до 630,9 млн крб, або на 2,8 %. У 1980 р. обсяг валової продукції села в області навіть поступався показнику 1970 р. на 0,6 %. Щоправда, у 1985 р. валова продукція господарств області порівняно з 1980 р. збільшилась, але темпи розвитку виробництва щоразу скорочувались.

У цей період за високі трудові досягнення звання Героя соціалістичної праці присвоєно ланковій колгоспу ім. Чапаєва Луцького району Г. Березі, ланковій

колгоспу ім. Кірова Турійського району М. Хом'як. У наступні роки звання Героя соціалістичної праці отримали С. Васильєва, С. Сава, В. Степанюк. Чимало трудівників села відзначено іншими державними нагородами.

Таким чином, рослинництво Волині демонструвало тенденцію до зростання, проте темпи збільшення валової продукції села в першій половині 80-х років ХХ ст. помітно зменшились.

У **підрозділі 3.3.** – «Тваринництво» – проаналізовано стан тваринництва Волині у досліджуваній період. Після усунення М. Хрущова від влади відбулося певне пожвавлення у розвитку тваринництва. За 1965–1970 рр. поголів'я великої рогатої худоби у всіх категоріях господарств Волинської області зросло на 7,7 %, свиней – на 11,8 %, коней – на 0,4 %. Щоправда, чисельність овець та кіз продовжувала зменшуватись.

За роки восьмої п'ятирічки поголів'я великої рогатої худоби в особистих підсобних господарствах області зросло на 2,1 %, але чисельність овець та кіз скоротилася втричі. Найбільше великої рогатої худоби в підсобних господарствах налічувалось у Любомльському, Камінь-Каширському та Горохівському районах, а найменше – в Турійському, Локачинському та Іваничівському районах.

У 1967 р. розпочав роботу Волинський спеціалізований трест м'ясо-молочних радгоспів. До складу радгоспів, об'єднаних у ньому, входили наступні земельні угіддя: Володимир-Волинське, Волинське, Луцьке, Камінь-Каширське, Карасинське, Ратнівське, Річицьке, Самарівське, Маневицьке, Городоцьке, Голобське, Партизанське. Особливо актуальним було питання механізації тваринницьких ферм, на яких застосовувалося багато фізичної праці.

У сільському господарстві області активно розгортався процес спеціалізації і концентрації виробництва, причому найбільш помітно – в тваринництві. У 1970-х роках тут було створено 30 тваринницьких комплексів із відгодівлі великої рогатої худоби та свиней, а птахівництво зосередилось переважно на двох потужних птахофабриках – Володимир-Волинській і Рожищенській, а також на дев'яти міжгосподарських птахооб'єднаннях.

Середньорічне виробництво тваринницької продукції у Волинській області протягом восьмої і дев'ятої п'ятирічок становило: м'яса і сала (в забійній вазі) – відповідно 69,1 тис. і 83,4 тис. т (зростання на 20,7 %); молока – 514,5 тис. і 590,7 тис. т (на 14,8 %); яєць – 153,9 млн і 201,2 млн штук (на 30,7 %); вовни – 266 і 287 т (на 7,9 %). Як бачимо, середньорічні показники в першій половині 70-х років ХХ ст. помітно збільшилися порівняно з показниками другої половини 60-х років, особливо щодо виробництва м'яса і сала, а також яєць.

За високі здобутки в праці звання Героя соціалістичної праці були удостоєні доярки Олицького племзаводу Ківерцівського району М. Саморук і Л. Шкарапа, колгоспу «Перше травня» Рожищенського району В. Старенько, колгоспу ім. Щорса Іваничівського району С. Ткачук, свинарка колгоспу ім. Леніна Локачинського району М. Форманюк. Багатьох працівників тваринництва нагороджено орденами та медалями.

Радгоспи Волинської області мали насамперед м'ясне і м'ясо-молочне спрямування, проте в більшості з них спостерігалась дуже низька насиченість

поголів'я худоби. Унаслідок значних витрат кормів і праці та низької продуктивності худоби собівартість продукції тваринництва суттєво перевищувала планову. В ряді господарств вона постійно зростала, зокрема в радгоспі «Самарівський». В результаті високої собівартості молока багато радгоспів області отримували значні збитки від здачі молока.

У 1970-х роках рівень механізації трудомістких процесів у тваринництві Волинської області залишався доволі низьким: прибирання гною було механізовано на 69,5 %, водопостачання – на 76 %, роздача кормів – на 48,5 %. Обласне об'єднання «Сільгосптехніка» забезпечувало радгоспи технікою і запасними частинами відповідно до виділених фондів і пропорційно до наявного парку та обсягів робіт. Однак радгоспи продовжували нерегулярно закуповувати запасні частини до сільськогосподарських машин, які надходили в спеціалізовані магазини. Значна кількість техніки у зв'язку з поломками і відсутністю запчастин простоювала.

Протягом другої половини 70-х років ХХ ст. тваринницька галузь в Україні значно сповільнила свій розвиток. Виробництво м'яса (в забійній вазі) всіма категоріями господарств за 1975–1980 рр. скоротилося на 0,5 %, зокрема свинини – на 16,7 %; молока – на 1 %; вовни – на 5,6 %. Щоправда, дещо збільшилось виробництво яєць. Такі ж негативні тенденції спостерігалися в тваринницькій галузі у Волинській області. На початку 1980-х років місцеві господарства серйозно відставали у виробництві й продажу державі продуктів тваринництва. Основна причина незадовільного стану з виробництвом м'яса полягала в низькому рівні відгодівельних операцій. Суттєве зменшення приросту великої рогатої худоби допустили господарства Ратнівського, Іваничівського, Луцького й Турійського районів.

Протягом досліджуваного періоду спостерігалось значне скорочення чисельності худоби в особистих підсобних господарствах населення Волинської області. За 1965–1986 рр. кількість великої рогатої худоби в цій категорії господарств зменшилась на 16,3 %, в тому числі корів – на 18 %; свиней – на 4,3 %; овець – вп'ятеро. За цей період в особистих підсобних господарствах населення області дещо збільшилась чисельність коней.

У **підрозділі 3.4.** – *«Сфера соціально-виробничого обслуговування»* – аналізується розвиток тих галузей, які забезпечували функціонування сільського господарства. У підрозділі показано роль зв'язку, транспорту, системи заготівлі продукції, матеріально-технічного забезпечення, іригаційної системи, ветеринарії та захисту рослин у сільському господарстві Волинської області. Ці галузі надавали послуги основному виробництву.

За 1965–1970 рр. кількість підприємств зв'язку на території області збільшилась з 270 до 372, або на 37,8 %, у тому числі в сільській місцевості – з 209 до 298, або на 29,9 %. Станом на 1 серпня 1972 р. усі 349 колгоспів і всі 313 сільських та селищних Рад депутатів трудящих області мали телефонний зв'язок. Квартири голів колгоспів і сільських Рад були телефонізовані лише частково. У наступний період процес телефонізації села продовжувався, та все ж не відповідав назрілим потребам. Важливу роль у підтриманні зв'язку між населеними пунктами

продовжувала відігравати пошта: впродовж 1975–1980 рр. надання послуг сільськими поштарями збільшилося вшестеро.

На території Волинської області значна роль належала вантажному автомобільному транспорту загального користування, який був сконцентрований у виробничому об'єднанні «Волиньвантажавтотранс». Воно включало шість автотранспортних підприємств і забезпечувало виконання встановлених планів щодо перевезення господарських вантажів.

У 1965 р. мережа обласного об'єднання «Сільгосптехніки» складалася з обласної бази, 12 районних об'єднань, восьми відділень і трьох спеціалізованих магазинів, які обслуговували 353 колгоспи, 14 радгоспів і майже 1,1 тис. інших господарств області. В зазначених господарствах знаходилось 10 489 автомобілів, 6459 тракторів, 1006 зернових комбайнів і 1202 спеціальних комбайнів.

У травні 1970 р. була створена Державна інспекція із закупівлі та якості сільськогосподарських продуктів у Волинській області Міністерства заготівель УРСР. Система заготівлі продукції виконувала важливі допоміжні функції в сільському господарстві, але мала значні недоліки (зокрема, грубі порушення в порядку зберігання м'яса та іншої продукції, що пояснювались насамперед недостатнім забезпеченням господарств холодильниками).

До сфери виробничого обслуговування відносяться також іригаційні системи. Широка меліорація земель розглядалася як вагомий фактор інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. На кінець досліджуваного періоду в області діяло 170 меліоративних систем, в тому числі 118 міжгосподарських. У 1984 р. із кожного меліорованого гектара було отримано по 30,2 ц зерна, льону-волокна – 7,3 ц, картоплі – 173 ц, кукурудзи на силос та зелений корм – 246 ц.

Не менш важливою складовою частиною розвитку села була охорона землі та підвищення її родючості. У 1961 р. створена Волинська обласна станція захисту рослин, яка контролювала боротьбу зі шкідниками в колгоспах і радгоспах області. Для населення, що мало власну апаратуру для обприскування, в Луцьку, Ковелі та Володимирі-Волинському організовано продаж розфасованих отрутохімікатів через мережу магазинів обласного торговельного управління, а в сільській місцевості – через систему магазинів обласної споживчої спілки. Однак обласне торговельне управління не забезпечувало продаж достатньої кількості отрутохімікатів, що позначалося на діяльності волинських колгоспів і радгоспів.

У сфері соціально-виробничого обслуговування сільського господарства важливе місце займала ветеринарія. У 1960-х роках в області налічувалось 19 районних ветеринарних лікарень, 57 ветеринарних дільниць, сім міжрайонних лабораторій, обласна ветеринарна поліклініка, а також 16 м'ясоконтрольних станцій. Фінансування ветеринарії зазвичай було вкрай низьким. Однією з важливих ланок ветеринарної служби була лабораторна діагностика. У 1970 р. поряд із обласною ветеринарною лабораторією функціонувало 14 районних лабораторій.

В соціальному розвитку волинського села залишалось чимало складних проблем. У середині 80-х років ХХ ст. 27,5 % волинських сіл не мали доріг із твердим покриттям, водопроводом було забезпечено 7 %, сітьовим газом – 4,2 %,

а каналізацією – лише 0,7 % будинків на селі. Кожне шосте село не мало ні вулиць з твердим покриттям, ні освітлення. В 818 селах (78,3 %) не було підприємств громадського харчування, а в 61 селі (5,8 %), де проживало 5,5 тис. осіб, не діяли навіть стаціонарні підприємства торгівлі.

У **Висновках** подано підсумки дослідження, викладено основні результати, що виносяться на захист:

1. Огляд історіографії свідчить про значний масив наукової літератури з питань економічного розвитку України і відносно невелику кількість публікацій, безпосередньо пов'язаних з вивченням господарського життя Волинської області другої половини 60-х – першої половини 80-х років ХХ ст., його соціально-політичних аспектів. Дисертація базується на доволі різноманітній джерельній базі, яка відкриває достатні можливості для вивчення проблем економічного розвитку Волинської області окресленого періоду. У роботі застосовано сучасні теоретико-методологічні підходи, засновані на принципах історизму, об'єктивності, системності, політичного плюралізму.

2. Доведено, що реформаційні заходи у другій половині 60-х років ХХ ст. в економіці Волинської області, як і у всій країні, носили дуже непослідовний і суперечливий характер. У процесі її реалізації партійне і радянське керівництво прагнуло поєднати цілком несумісні господарські механізми – традиційні, директивні і новаторські, по суті ринкові. Останнє в умовах адміністративно-командної системи було фактично неможливим, тому економічна реформа швидко вичерпалась.

3. З'ясовано, що у 60–80-х роках ХХ ст. питома вага важкої промисловості (група «А» – виробництво засобів виробництва) у Волинській області дещо перевищувала питому вагу легкої й харчової промисловості (група «Б» – виробництво предметів споживання). Проте це переважання було дуже незначним, відображаючи традиційно вагому роль аграрного сектора в економіці області, а отже, й пов'язаних із ним галузей промисловості.

У цей період важка промисловість зробила значний поступ, але соціальні аспекти тодішньої господарської політики не відповідали потребам часу. Влада ставила на перший план виконання виробничих завдань, повільно вирішуючи соціально-побутові проблеми працівників, зокрема забезпечення їх квартирами й гуртожитками, належним харчуванням і відпочинком тощо. Це негативно позначалося на результатах господарської діяльності підприємств та умовах життя працівників.

4. Показано, що у 60–80-х роках ХХ ст. у Волинській області було збудовано чимало підприємств легкої і харчової промисловості, які дозволили забезпечити потреби місцевого населення в товарах першої необхідності. Основою розвитку вказаних галузей стало насамперед сільське господарство, яке займало ключове місце в економіці Волині й забезпечувало підприємства групи «Б» місцевою сировиною, а також достатньою кількістю робочої сили.

У період проведення економічної реформи темпи зростання виробництва предметів споживання в області навіть випереджали темпи випуску засобів виробництва. Проте спроби удосконалення господарського механізму, здійснені в

другій половині 60-х років ХХ ст., завершилися невдало. Значним гальмом піднесення цих галузей залишалася недостатня увага влади до вирішення соціальних проблем, у тому числі на виробництві.

5. Вказано, що протягом досліджуваного періоду відбулися численні реорганізації в системі управління сільським господарством СРСР, а відповідно – в керівництві цією галуззю в Україні та Волинській області. Проте ці реорганізації зводилися передусім до зміни бюрократичних структур, перебудови окремих апаратів управління, що давали дуже обмежений, тимчасовий позитивний ефект.

Усі проведені реорганізації не торкалися сутності радянської господарської моделі, не зачіпали основ колгоспно-радгоспної системи, яка відзначалася низькою економічною ефективністю, орієнтувалася виключно на потреби держави і не створювала належних соціальних та економічних стимулів для селян та окремих господарств.

6. Зазначено, що в досліджуваній період широкого розвитку набули хімізація і меліорація земель, дещо підвищився рівень агротехніки в господарствах Волинської області. Але реальні зрушення в цій ділянці виробництва відбувалися надзвичайно повільно й не відповідали назрілим потребам галузі. Низькою залишалася ефективність меліорованих земель, перш за все у господарствах Старовижівського, Камінь-Каширського та Любомльського районів.

За вказаний час помітно зросла механізація сільського господарства області, зокрема чисельність тракторів і комбайнів. Значно підвищилась кількість електродвигунів у колгоспах і радгоспах області, збільшилось використання електроенергії в громадському господарстві.

7. Обґрунтовано, що посилення матеріально-технічної бази господарств не давало належної економічної віддачі. Так, у 60–80-х роках ХХ ст. неухильно зростала собівартість сільськогосподарської продукції, в тому числі зерна, цукрових буряків, картоплі, овочів. Це свідчило про неналежне використання колгоспами і радгоспами наявної техніки, про недостатній рівень агрокультури і кваліфікації сільських кадрів.

Невід'ємною складовою частиною розвитку сільського господарства була сфера обслуговування галузі, яка надавала послуги основному виробництву. У ній вагоме місце займали зв'язок, транспорт, система заготівлі продукції, матеріально-технічне забезпечення, іригаційна система, а також ветеринарія та захист рослин. Упродовж досліджуваного періоду вони зазнали певних змін і сприяли підвищенню ефективності сільського господарства, забезпечували злагожденість виробничого процесу.

8. Встановлено, що протягом 60–80-х років ХХ ст. відбулося зменшення земельної площі, а також значне скорочення чисельності худоби в особистих господарствах населення Волинської області. На виробничій діяльності негативно позначався загальний стан соціального розвитку волинського села, що не відповідав вимогам часу, економічним потребам, а також запитам сільських трудівників. Забезпеченість місцевих жителів соціально-побутовими та культурними об'єктами була значно нижчою від чинних нормативів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

1. Синельникова Д. Розвиток цукрової промисловості у Волинській області (друга половина 1960-х – перша половина 1980-х рр.) / Дарія Синельникова // Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – Вип. 2. – С. 71–79.
2. Синельникова Д. Стан молочної промисловості у Волинській області (друга половина 1960-х – перша половина 1980-х рр.) / Дарія Синельникова // Громадсько-політичний науковий збірник «Інтелігенція і влада» – Одеса : Одеськ. нац. політехн. ун-т, 2010. – Вип. 19. – С. 141–151.
3. Синельникова Д. Легка промисловість у Волинській області (друга половина 1960-х – перша половина 1980-х рр.) / Дарія Синельникова // Науковий вісник Чернівецького університету. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2010. – Вип. 514–515. – С. 92–95.
4. Гусак Д. Розвиток сфери виробничого обслуговування сільського господарства Волинської області в 1965–1985 рр. / Дарія Гусак // Історичні студії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – Вип. 9–10. – С. 121–126.
5. Гусак Д. Реформування системи управління сільським господарством у Волинській області (1965–1985 рр.) / Дарія Гусак // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя : Запор. нац. ун-т, 2014. – Вип. XXXIX. – С. 176–180.

Публікації, які додатково відображають результати дисертації:

6. Синельникова Д. Становлення та розвиток комбікормової промисловості на Волині у 1970-х рр. / Дарія Синельникова // Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє : матеріали III Міжнар. наук.-практ.ї конф. аспір. і студ. (13–14 трав. 2009 р.). – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – С. 36–37.
7. Синельникова Д. Історія розвитку Іваничівського цукрового заводу / Дарія Синельникова // Минуле і сучасне Волині і Полісся: Рух опору тоталітарним та окупаційним режимам на теренах Волинської області. Горохівщина в історії України та Волині (14–15 трав. 2009 р.). – Луцьк : Волин. обл. тов. краєзнавців, 2009. – С. 493–495.
8. Синельникова Д. Розвиток Гнідавського цукрового заводу / Дарія Синельникова // Минуле і сучасне Волині і Полісся. Володимир-Волинський в історії України і Волині. – Луцьк : ВОО «Національна спілка краєзнавців України», 2009. – С. 269–271.
9. Синельникова Д. Становлення та розвиток Володимир-Волинського цукрового заводу (1960-ті – перша половина 1980-х рр.) / Дарія Синельникова // Українська державність: історія і сучасність : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених (26 листоп. 2009 р.). – Маріуполь : Маріуп. держ. гуманітарний ун-т, 2009. – Ч. 1. – С. 123–125.

10. Гусак Д. Луцький завод синтетичних шкір / Дарія Гусак // Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації : матеріали V Всеукр. наук. конф. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – Ч. II. – С. 78–80.

11. Гусак Д. Розвиток машинобудування у Волинській області (друга половина 1960-х – перша половина 1980-х рр.) / Дарія Гусак // Матеріали VI Волинської всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції (м. Житомир, 15–16 листоп. 2013 р.) : зб. наук. пр. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – С. 152–154.

12. Гусак Д. Розвиток паливної промисловості на Волині / Дарія Гусак // Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук : матеріали II Всеукр. наук. конф. (29–30 листоп. 2013 р., м. Дніпропетровськ). – Дніпропетровськ : Роял Принт, 2013. – С. 22–24.

АНОТАЦІЯ

Гусак Д. Г. Розвиток економіки Волинської області в другій половині 60-х – першій половині 80-х років ХХ століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.01 – історія України. – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки МОН України, Луцьк, 2015.

У дисертації досліджується господарське життя Волинської області в другій половині 60-х – першій половині 80-х років ХХ ст. У роботі проаналізовано загальні тенденції та специфічні риси економічного розвитку області в окреслений період, його соціально-політичні аспекти. Розкриті зміст та основні напрямки економічної політики радянської влади. Особлива увага звертається на систему управління промисловістю і сільським господарством УРСР та Волинської області. Вказані особливості розвитку легкої і харчової промисловості. Охарактеризовано стан і господарське значення рослинництва і тваринництва. Показано функціонування сфери соціально-виробничого обслуговування сільського господарства.

Ключові слова: Волинська область, реформа, економічна політика, соціальні проблеми, система управління, промисловість, сільське господарство, виробниче обслуговування.

АННОТАЦИЯ

Гусак Д. Г. Развитие экономики Волинской области во второй половине 60-х – первой половине 80-х годов ХХ века. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины. – Восточноєвропейский национальный университет имени Леси Украинки МОН Украины, Луцк, 2015.

В диссертации исследуется хозяйственная жизнь Волинской области во второй половине 60-х – первой половине 80-х годов ХХ в. В работе проанализированы общие тенденции и специфические черты экономического развития области в указанный период, его социально-политические аспекты. Раскрыты содержание и

основные направления экономической политики советской власти. Особое внимание обращается на систему управления промышленностью и сельским хозяйством УССР и Волынской области. Отражены особенности развития легкой и пищевой промышленности. Охарактеризовано состояние и хозяйственное значение растениеводства и животноводства. Показано функционирование сферы социально-производственного обслуживания сельского хозяйства.

Ключевые слова: Волынская область, реформа, экономическая политика, социальные проблемы, система управления, промышленность, сельское хозяйство, производственное обслуживание.

SUMMARY

Gusak D. G. “The Development of the Economy in Volyn Region in the Second Half of the 60th – the First Half of 80th in the 20th Century”. – Manuscript.

Dissertation for a candidate degree in the field of history by speciality 07.00.01 – History of Ukraine. – Lesia Ukrainka Eastern European National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lutsk, 2015.

There are some scientific problems in history, which demand serious investigation and profound analytical elaboration. The social and economic development of Ukraine in the 60–80th of the 20th century, which has not been highlighted yet, is one of them. The investigation of the economic life in Volyn region in the second half of the 60th – the first half of the 80th in the 20th century fills the gap in native and foreign historiography and allows to make use of up-to-date authentic sources.

The analysis of the industrial life in Volyn region in the second half of the 60th – the first half of the 80th in the 20th century outlines the reasons and accounts for a lot of problems, which despite considerable transformation of the political and economic system in Ukraine, after the downfall of the USSR and the crash of Soviet totalitarianism, still exist in the contemporary social and economic development of the region, in the branches of its industry and agriculture, in psychology and mentality of the people, in social problems.

The economic reform of 1965, which is connected with the name of the Head of the Counsel of Ministers of the USSR, O. Kosygin, was inconsequent and contradictory. The party and the Soviet leaders of the USSR aimed at combining incompatible economic mechanisms – traditional, directive and innovative, market in fact, realizing the reform. They made an attempt to intensify two different processes: on the one hand to increase the centralized tendencies, on the other – to introduce some elements of market economy. The latter was actually impossible under administrative-command conditions, which caused the failure of the reform.

In the 60–80th in Volyn region the specific weight of heavy industry (group “A”) surpassed somewhat the specific weight of light and food industries (group “B”). But the predominance was insignificant due to the traditionally important role of the agriculture in the economy of the region and connected with it branches of industry.

The fuel industry, namely coal, machine-building and electric-power engineering occupied the leading position in the heavy industry of Volyn in the terms of fixed funds. The part of other branches, in spite of the considerable improvement, remained insignificant in the period.

Many plants of light and food industry, which provided the local population with goods of prime necessity, were built in Volyn region. The agriculture formed the basis for the development of other branches. It played the leading role in the economy of Volyn and supplied the factories of group “B” with local raw material and sufficient quantity of workers. The increase in the production of the consumer goods exceeded the output of the means of production during the economic reform in the region. But the attempts to improve the industrial mechanism, taken in the second half of the 60th in the 20th century, failed. The main obstacle on the way to the development of those branches was the lack of the leaders attention to solving social problems, production including.

A great number of reorganizations were conducted in the management of the agriculture of the USSR, and of Ukraine and Volyn region accordingly. But they were reduced to the change of bureaucratic structures, reconstruction of some administrative departments and resulted in limited, temporary, positive effect. All mentioned above reorganizations did not change the essence of the Soviet industrial model, the fundamental principles of collective and state farm system, which was characterized by low economic effectiveness, met the needs of the state and did not create any incentives for the peasants and farms.

Chemicalization and melioration were well-developed in the 60–80th of the 20th century, the level of the agricultural technicians somewhat increased in Volyn. But the real improvement was slow and did not meet the needs of the branch. The strengthening of the material and technical base did not produce the appropriate results. The cost of products, such as grain, sugar beets, potatoes, vegetables increased steadily. This indicated the inadequate use of the agricultural machinery, the insufficient level of farming and qualification of farm workers.

The servicing of the branch was an integral part in the development of the agriculture. Connection, transport, stocking, material and technical provision, irrigation, veterinary science, plant protection occupied the major place in servicing. They were changed during the investigated period and promoted the effective development of the agriculture, ensured the coordination of the production process.

Key words: Volyn region, reform, economic policy, social problems, system of management, industry, agriculture, servicing.

Формат $60 \times 84^{1/16}$. Обсяг 0,9 обл.-вид. арк., 0,9 ум. друк. арк. Наклад 100 прим.
Друк – Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки.
43025, м. Луцьк, просп. Волі, 13. Зам. 3005.